

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-11>

УДК 322.122

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

FINANCIAL SUPPORT FOR RESTORATION OF COMPETITIVENESS OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE

Подзізей Олег Олегович

аспірант,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3646-7687>

Коробчук Тетяна Іванівна

кандидат економічних наук, доцент,

Луцький національний технічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0356-4157>

Podzizei Oleh

Lesya Ukrainka Volyn National University

Korobchuk Tetiana

Lutsk National Technical University

У статті розглянуто проблематику фінансового забезпечення відновлення конкурентоспроможності територіальних громад в умовах скорочення бюджетних надходжень та обмеження цільових державних програм розвитку регіонів внаслідок війни. Визначено особливості формування доходів бюджетів територіальних громад та вплив динаміки цих надходжень на забезпечення сталого розвитку територій. Досліджено особливості покриття дефіциту бюджетів територіальних громад в умовах обмеженості фінансових ресурсів внаслідок формування пріоритетності оборонних видатків держави. Проаналізовано стан дотаційності місцевих бюджетів України від початку війни та визначено перспективи зростання надходжень до місцевих бюджетів в майбутньому. Здійснено аналіз видатків бюджетів територіальних громад та основні їх напрямки за видами діяльності. Розглянуто можливості покриття дефіциту місцевих бюджетів за рахунок трансфертів, а також визначено особливості реалізації цільових програм сталого розвитку регіонів відносно їх фінансового забезпечення.

Ключові слова: територіальні громади, місцеві бюджети, доходи і видатки бюджету, сталий розвиток.

The article examines the problem of financial support for restoring the competitiveness of territorial communities in the conditions of reduced budget revenues and the limitation of targeted state programs for the development of regions as a result of the war. The peculiarities of the formation of revenues of the budgets of territorial communities and the influence of the dynamics of these revenues on ensuring the sustainable development of territories are determined. The peculiarities of covering the deficit of the budgets of territorial communities in the conditions of limited financial resources due to the prioritization of the state's defense expenditures have been studied. The state of subsidization of local budgets of Ukraine since the beginning of the war has been analyzed and the prospects for the growth of revenues to local budgets in the future have been determined. An analysis of the expenditures of the budgets of territorial communities and their main directions by types of activity was carried out. The possibility of covering the deficit of local budgets at the expense of transfers was considered, as well as the specifics of the implementation of target programs for the sustainable development of regions in relation to their financial support were determined. Budget decentralization and administrative reform, which resulted in the creation of territorial communities in Ukraine, led to a systemic transformation of the entire budget process at the regional level. At the same time, as practice has shown, the general trend has become an increase in the level of stability of the budget system and an increase in the self-sufficiency of local budgets. This is what allowed the territorial communities to withstand the crisis period of the war caused by the aggression of Russian criminal degenerate scoundrels.

A significant decrease in tax revenues, a general change in financial flows in the national economy, and a decline in economic activity that occurred with the beginning of the war significantly affected the dynamics of filling both state and local budgets, in particular, the budgets of territorial communities. However, the financial autonomy of communities, which was formed as a result of budget decentralization, led to the preservation of the stability of the financial system and formed the prerequisites for ensuring the normal functioning of the local self-government system even in wartime.

Keywords: territorial communities, local budgets, budget revenues and expenditures, sustainable development.

Постановка проблеми. Бюджетна децентралізація та адміністративна реформа, наслідком яких стало створення територіальних громад в Україні призвели до системної трансформації усього бюджетного процесу на регіональному рівні. При цьому, як показала практика, загальною тенденцією стало зростання рівня стійкості бюджетної системи та зростання самодостатності місцевих бюджетів. Саме це дозволило територіальним громадам вистояти в кризовий період війни, зумовленої агресією російських злочинних дегенеративних мерзотників. Суттєве зниження податкових надходжень, загальна зміна фінансових потоків в національній економіці, спад економічної активності, що відбулися з початком війни, суттєво вплинули на динаміку наповнення як державного, так і місцевих бюджетів, зокрема – бюджетів територіальних громад. Втім, фінансова автономія громад, яка була сформована внаслідок бюджетної децентралізації, призвели до збереження стійкості фінансової системи та сформували передумови для забезпечення нормального функціонування системи місцевого самоврядування навіть в умовах війни.

Однак, економічний спад та необхідність спрямовувати кошти на забезпечення обороноздатності країни ставлять територіальні громади перед необхідністю пошуку шляхів виходу з критичної ситуації щодо виконання бюджетів. При цьому уже зараз необхідно формувати плани по відновленню конкурентоспроможності територіальних громад в майбутньому задля забезпечення ефективності реалізації програм сталого розвитку регіонів. Тому дослідження питань, пов'язаних з особливостями фінансового забезпечення відновлення конкурентоспроможності набувають особливої актуальності і потребують розробки конкретних шляхів вирішення нагальних проблем з покриттям дефіциту місцевих бюджетів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики забезпечення сталого розвитку територіальних громад та фінансування програм розвитку, які забезпечують належний рівень їх конкурентоспро-

можності в економічній системі держави, займалося чимало науковців та практиків. На даний час існує достатньо напрацювань у сфері формування бюджетів територіальних громад, оптимізації їх доходів та видатків, а також – реалізації програм регіонального розвитку, що забезпечують соціально-економічний розвиток територій. Зокрема, в даному аспекті в необхідно відзначити дослідження таких вчених, як Л. І. Галас [1], М. І. Дзямулич [5], П. М. Сенищ [6], О. В. Стацук [7], Т. О. Шматковська [8] та багатьох інших.

Проте, зважаючи на стрімкі зміни, що відбуваються в економічній системі України під впливом військових дій, а також враховуючи об'єктивну необхідність формування планів подальшої відбудови та розвитку системи територіальних громад як суб'єктів цієї системи, виникає потреба поглиблення існуючих напрацювань у цій сфері.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження поточної специфіки фінансового забезпечення функціонування територіальних громад в Україні в контексті виконання їх бюджетів та дослідження принципів формування передумов щодо відновлення конкурентоспроможності територіальних громад в майбутньому з метою забезпечення їх сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, специфіка функціонування територіальних громад полягає у формуванні їх фінансової самодостатності, яка виступає ключовою конкурентною перевагою в економічній системі та основою для забезпечення їх сталого розвитку. При цьому виникає необхідність формування системи фінансового забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад. Така система повинна передбачати наявність достатнього обсягу фінансування для реалізації проектів та програм розвитку територій і які повинні бути спрямовані на підвищення якості життя населення та формування привабливих умов для розвитку бізнесу та залучення інвесторів. Відповідно, основні напрямки фінансового забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад включають:

Залучення інвестицій, коли територіальні громади повинні активно співпрацювати з інвесторами, котрі мають намір вкладати кошти в розвиток території. Для цього необхідно створювати сприятливі умови ведення бізнесу та інвестицій, а також розробляти та реалізовувати інвестиційні проекти на засадах приватно-державного партнерства.

Забезпечення ефективного використання бюджетних коштів – територіальні громади повинні максимально ефективно використовувати наявні бюджетні ресурси, забезпечуючи при цьому якість та доступність адміністративних послуг для населення.

Розвиток системи місцевих податків та зборів – передбачається, що територіальні громади повинні активно розвивати систему місцевих податків та зборів, зокрема, у сфері оподаткування нерухомості, землі, транспорту тощо. Це дозволить збільшити доходи бюджету громади та забезпечити її фінансову стабільність в довгостроковому періоді.

Залучення додаткових джерел фінансування, яке передбачає що територіальні громади повинні активно залучати додаткові джерела фінансування свого соціально-економічного, такі як гранти, кредити, дотації тощо.

Розвиток місцевих підприємств та підтримка малого і середнього бізнесу – розвиток місцевих підприємств дозволяє забезпечити розвиток економіки території та збільшити її конкурентоспроможність. Таким чином, територіальні громади повинні підтримувати малі та середні підприємства, надаючи їм пільги, допомогу в отриманні кредитів, консультування та інші види підтримки.

Розробка та реалізація інноваційних проектів – інноваційні проекти дозволяють забезпечити конкурентні переваги територіальній громаді. Основну увагу при цьому необхідно звернути на проекти інноваційного характеру, наприклад, у сфері енергоефективності, інформаційних технологій, транспортної інфраструктури тощо.

Загалом, фінансове забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад передбачає розвиток ефективної системи фінансового управління, залучення інвестицій та додаткових джерел фінансування, розвиток місцевої економіки та місцевих підприємств, а також реалізацію інноваційних проектів [4]. Проте, в умовах війни, коли відбувається суттєве скорочення економічної активності, падіння попиту та загальна переорієнтація усіх фінансових потоків на забезпе-

чення обороноздатності країни, територіальні громади потрапляють в пастку недостатності ресурсів для реалізації планів довгострокового розвитку. При цьому військові ризики унеможливають таке планування з належним рівнем достовірності прогнозів щодо необхідних ресурсів та часу реалізації проектів. Відтак, головним завданням громад на цьому етапі стає підтримка поточного їхньої конкурентоспроможності за рахунок доступних ресурсів.

Однак, додатковою проблемою в даному аспекті виступає наповнюваність місцевих бюджетів, які за таких негативних умов виступають чи не єдиним джерелом підтримки соціально-економічної інфраструктури громади та фінансування її діяльності загалом. Тому для визначення фінансової спроможності територіальних громад під час війни, оцінимо динаміку наповнюваності місцевих бюджетів за 2022 рік (рис. 1).

Як бачимо, зміна обсягів надходжень до бюджетів територіальних громад продемонструвала своє суттєве скорочення в перші місяці війни, але поступово відновилася в процесі стабілізації ситуації в країні. При цьому варто звернути увагу на динаміку міжбюджетних трансфертів, коли у травні та червні їх розмір зріс до 16 та 19 млрд. грн. відповідно, а також наступне скорочення їх обсягів – до 7 млрд. грн. у липні з наступною наростаючою динамікою до 15 млрд. грн. у грудні. Це обумовлено особливостями наповнення загального фонду державного бюджету – коли влітку НБУ припинив емісію пов'язану з викупом урядових ОВДП, що призвело до скорочення можливостей дофінансування дефіцитів місцевих бюджетів. В той же час, поступове зростання обсягу надходжень за рахунок міждержавної допомоги дозволило державному бюджету відновити фінансування певних проектів розвитку територій та покриття бюджетних розривів. Підтвердженням таких тенденцій може бути динаміка надходжень загального фонду місцевих бюджетів (рис. 2).

Як бачимо, дійсно, найбільш проблемними для територіальних громад стали перші місяці війни, коли обсяг надходжень загального фонду бюджету суттєво скоротився і в абсолютному розмірі і у порівнянні з попереднім роком. Крім того, у другій половині року відбувалися суттєві коливання надходжень загального фонду, що також відобразилося і в їх порівнянні з попереднім періодом. Це свідчить про те, що загалом територіальні громади відчували проблеми з наповнюваністю

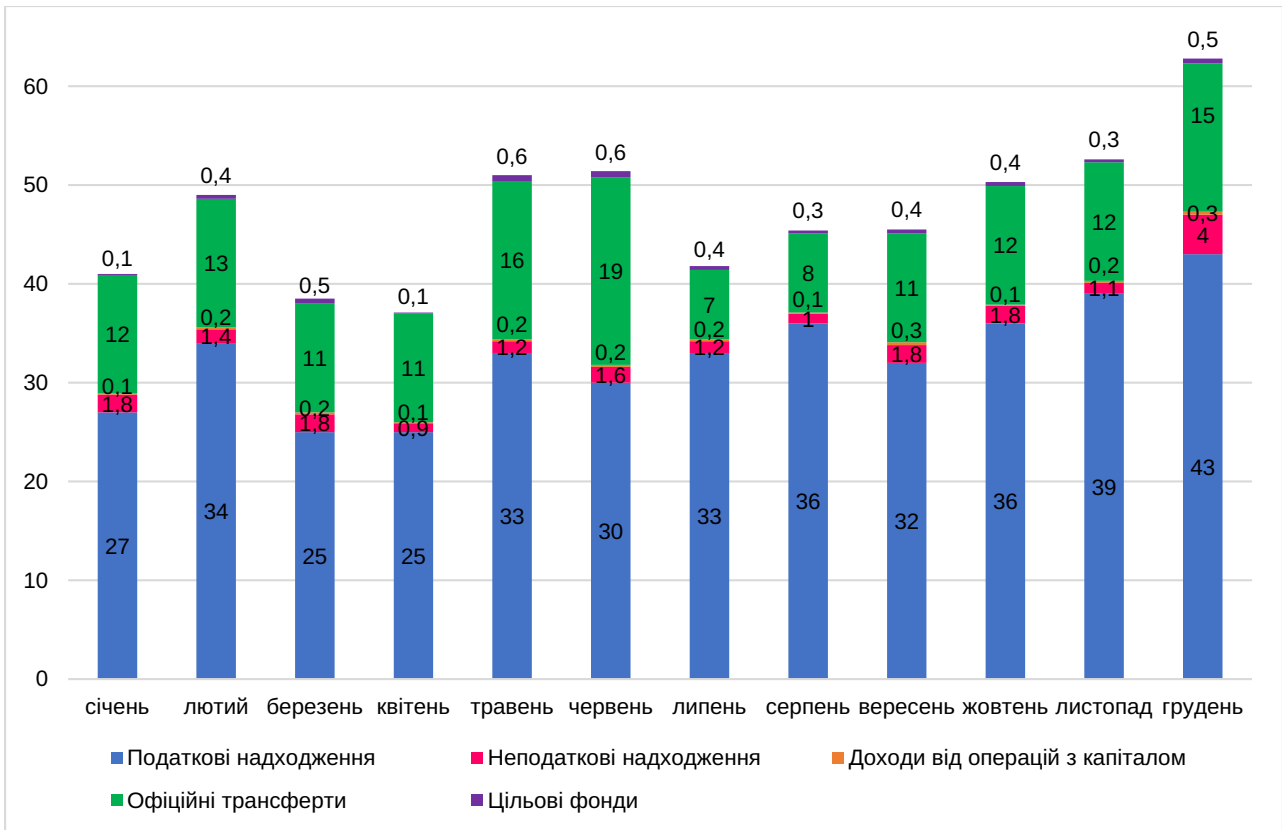

Рис. 1. Динаміка доходів місцевих бюджетів в Україні за 2022 р. за видами надходжень, млрд грн

Джерело: [3]

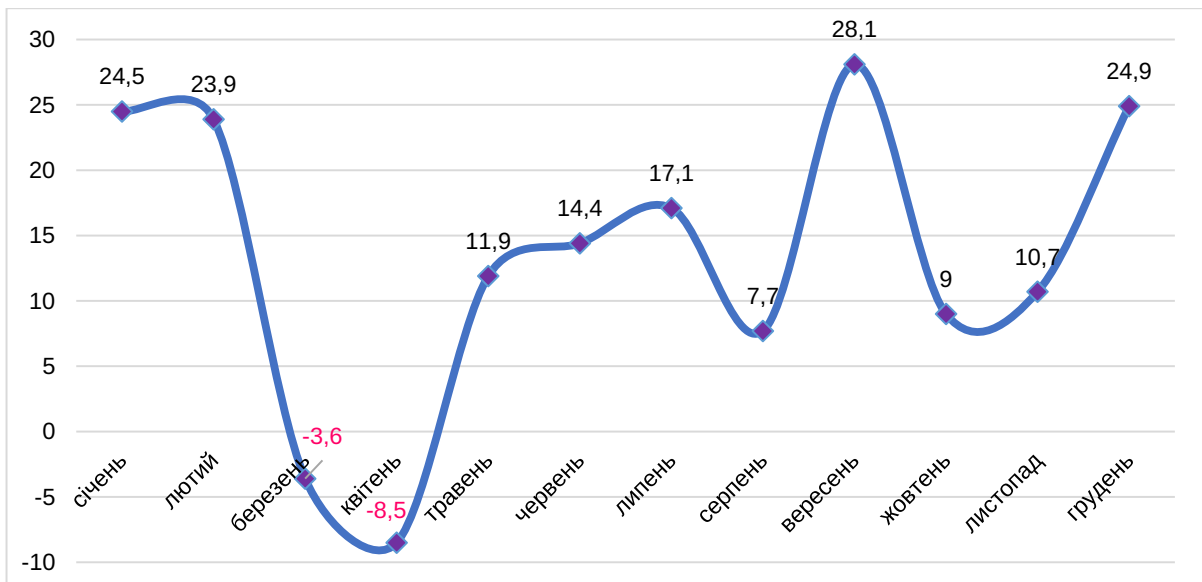
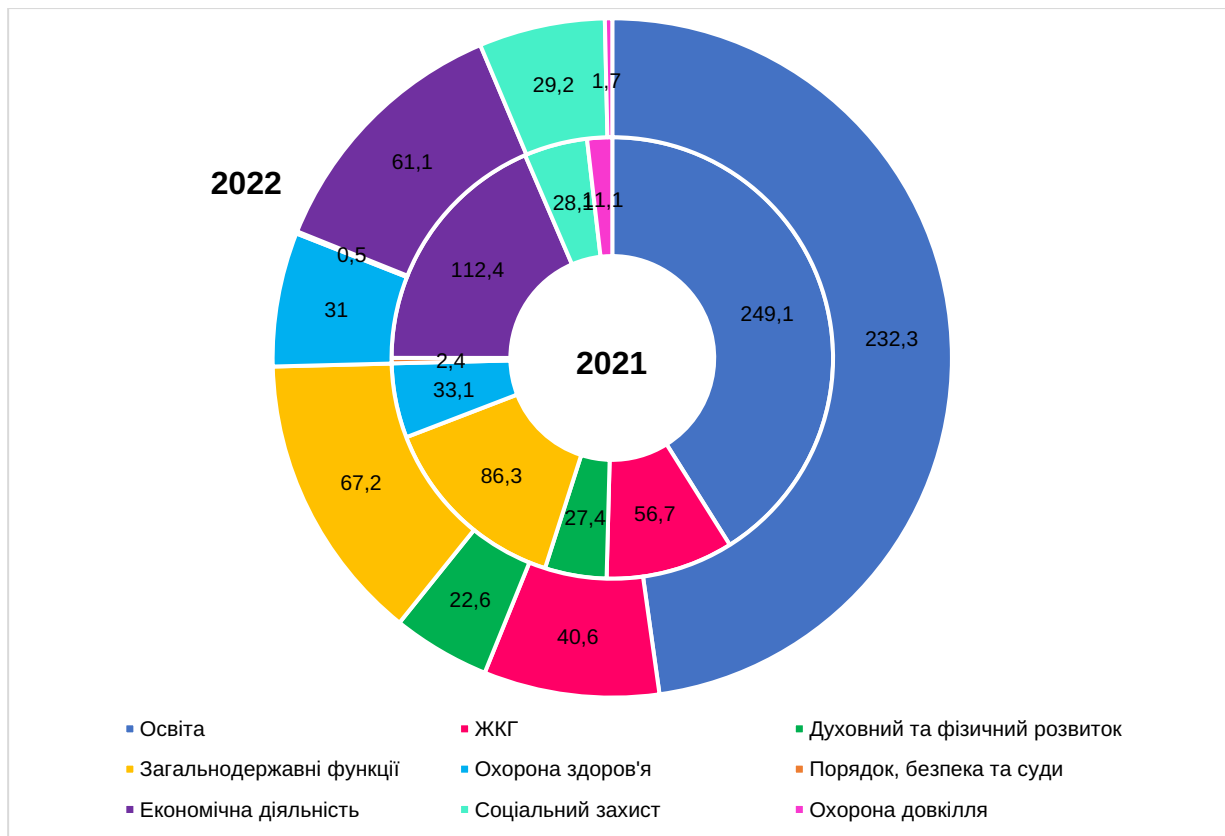

Рис. 2. Динаміка надходжень загального фонду місцевих бюджетів України за 2022 рік, % місяць до місяця попереднього року

Джерело: [2]

бюджетів, що вимагало від них корегування обсягу видатків на певні статті, внаслідок чого знижувався рівень конкурентоспроможності громад. Щоб оцінити зміну обсягу видатків

територіальних громад, які забезпечували їх соціально-економічний розвиток, розглянемо структуру видатків за два останні роки (рис. 3).

Рис. 3. Структура видатків місцевих бюджетів України за 2021–2022 рр. за галузями бюджетної сфери, млрд. грн.

Джерело: [3]

Як бачимо, у 2022 році відбулося скорочення видатків місцевих бюджетів практично в усіх сферах діяльності територіальних громад. Наслідком такого скорочення стало загальне зменшення їх спроможності до ефективного соціально-економічного розвитку за сповільнення темпів сталого розвитку територій. При цьому також необхідно відзначити, що у 2022 році відбулось також і скорочення видатків державного бюджету на реалізацію програм регіонального розвитку та підтримки місцевого самоврядування. За підсумками року такі видатки становили всього лиш 150,6 млрд. грн. [2], що у кілька разів менше, ніж у попередньому році.

Відповідно, можна стверджувати, що головним наслідком війни для територіальних громад стало скорочення обсягу фінансових ресурсів, доступних для фінансування інвестиційних проектів та зменшення наповнюваності бюджетів. Загальним наслідком для функціонування громад в такому випадку стає зниження рівня їх ефективності, як суб'єктів економічної системи, що можна трактувати

як зниження конкурентоспроможності громади. Відтак, виникає об'єктивна необхідність виправлення існуючих диспропорцій в майбутньому з метою відновлення їх конкурентоспроможності та забезпечення можливостей по соціально-економічному розвитку територій.

Висновки. Таким чином, приходимо до висновку, що військові дії призвели до загального зниження рівня фінансової спроможності територіальних громад, наслідком чого стало також і зниження їх конкурентоспроможності. Для вирішення цієї проблеми необхідно сформувати стратегію управління, спрямовану на:

- забезпечення зростання податкових надходжень територіальних громад;
- докласти максимальних зусиль для залучення додаткових інвестицій від суб'єктів господарювання в розвиток економіки територій;
- підвищити ефективність використання бюджетних коштів, в тому числі – передбачити реалізацію проектів, необхідних для забезпечення сталого розвитку територіальних громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галас Л. І., Дзямулич М. І., Шматковська Т. О. Особливості експортної діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні. *Економічний форум*. 2021. № 2. С. 74–79.
2. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.02.2023).
3. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/> (дата звернення: 01.02.2023).
4. Дзямулич М. І., Максим'як С. В. Формування економічної активності сільського населення в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47.
5. Дзямулич М. І., Шматковська Т. О. Управління розвитком персоналу підприємства в умовах економічної глобалізації. *Економічний форум*. 2020. № 3. С. 138–142.
6. Сенищ П., Фугело П. Фінансово-бюджетна підтримка соціально-економічного розвитку територіальних громад в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39.
7. Стащук О., Бояр А., Дзямулич М. Специфіка формування податкової політики при розробці вуглецевого податку. *Економіка та суспільство*. 2021. № 31.
8. Шматковська Т., Дзямулич М., Стащук О. Особливості моделювання бізнес-процесів в умовах формування цифрової економіки. *Економіка та суспільство*. 2021. № 26.

REFERENCES:

1. Halas, L. I., Dziamulych, M. I., & Shmatkovska T. O. (2021). Osoblyvosti eksportnoi diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv v Ukraine [Peculiarities of export activity of agricultural enterprises in Ukraine]. *Ekonomichnyi Forum*, vol. 2, pp. 74–79. (in Ukrainian)
2. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed on 01.02.2023).
3. Decentralization. Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/> (accessed on 01.02.2023).
4. Dziamulych M. I, & Maksymiak S. V. (2023). Formuvannia ekonomichnoi aktyvnosti silskogo naselenia Ukrainy [Formation of economic activity of the rural population in Ukraine]. *Ekonomka ta suspilstvo*, vol. 47. (in Ukrainian)
5. Dziamulych M. I., & Shmatkovska T. O. (2020). Upravlinnia rozvytkom personal pidpriemstva v umovakh ekonomichnoi globalizatsii [Management of enterprise personnel development in conditions of economic globalization]. *Ekonomichnyi Forum*, vol. 3, pp. 138–142. (in Ukrainian)
6. Senhshch, P., & Fugelo, P. (2022). Finansovo-biudzhethna pidtrymka sotsialno-ekonomichnoho rozvytku terytorialnykh hromad v umovakh viiny [Financial and budgetary support of the socio-economic development of territorial communities in the conditions of war]. *Ekonomka ta suspilstvo*, vol. 39. (in Ukrainian)
7. Stashchuk, O., Boiar, A., & Dziamulych, M. (2021). Spetsyfika formuvannia podatkovoi polityky pry rozrobtsti vuhletsevoho podatku [The specifics of tax policy formation in the development of a carbon tax]. *Ekonomka ta suspilstvo*, vol. 31. (in Ukrainian)
8. Shmatkovska, T., Dziamulych, M. & Stashchuk, O. (2021). Osoblyvosti modeliuвання bisnes-protsesiv v umovakh formuvannia tsyfrovoi ekonomiky [Peculiarities of modeling business processes in the conditions of the formation of the digital economy]. *Ekonomka ta suspilstvo*, vol. 26. (in Ukrainian)